

Buskerud
fylkeskommune

Folkets hus i Krødsherad

Thranitterbevegelsen og skogsarbeidernes
organisasjonskamp

Hilde Roland og Jørn Jensen

Seksjon for kulturarv

Drammen, 13.03.2026

Buskerud fylkeskommune

Postboks 3563
3007 Drammen

Besøksadresse

Hauges gate 89
3019 Drammen

Telefon

32 80 85 00

E-post

post@bfk.no

bfk.no

Figur 1 Forsidebilde. Folkets hus i Krødsherad. Fotograf: Christine K. Jørgensen

Innhold

Marcus Thrane og Thranitterbevegelsen	4
Krødsherad på 1800-tallet	5
Fremveksten av arbeiderbevegelsen	6
Folkets hus i Buskerud	6
Andre forsamlingshus i Buskerud	7
Folkets hus i Krødsherad	7
Oppsummering	8

Da grunnloven ble vedtatt i 1814 var det bare utvalgte personer som fikk stemmerett: Menn over 25 år som var enten embetsmenn eller eiere av matrikulert jord (bønder), leilendinger (bønder som leide matrikulert jord) eller bedrestilte byborgere. De stemmeberettigete utgjorde om lag 45% av norske menn over 25 år. De aller fleste av landets innbyggere fikk ikke stemmerett: kvinner, samer, husmenn, arbeidere, tjenere og fattige.

I forbindelse med de nye formannskapslovene i 1837 ble det bestemt at det skulle være lokalt sjølstyre i kommunene. Lokaldemokratiet skulle styrkes gjennom deltakelse av utvalgte menn. Dette ble av stor betydning for den videre demokratiseringsprosessen i Norge.

Marcus Thrane og Thranitterbevegelsen

Marcus Thrane (1817-1890) vokste opp i en av Kristianias mest velstående handelsfamilier. Han skulle gjennom sitt arbeid for allmenn stemmerett, bedre livsvilkår og rettigheter for befolkningen komme til spille en avgjørende rolle i norsk samfunnsliv.

Figur 2 Marcus Thrane. Fotograf: ukjent

Marcus Thranes bevegelse, kalt Thranitterbevegelsen, vokste raskt på 1840-tallet. Dette var en folkebevegelse ulikt alt annet vi har sett i Norge, verken før eller siden. Et stort antall mennesker engasjerte seg på kort tid i hans arbeiderbevegelse, på det meste 30.000 (1851). Marcus Thranes krav var følgende: Fjerne vernetollen, først og fremst på korn, bedre forhold for husmennene, bedre folkeskole og rettspleie, verneplikt for alle menn samt alminnelig stemmerett.

Dette var i sin samtid radikale krav, inspirert av tanker fra den franske oktoberrevolusjonen og de engelske chartistene. Sammen med det høye medlemstallet i arbeiderforeningene ble dette skremmende for myndighetene, som etter hvert fryktet at et kupp kunne være nært forestående. Kravene ble sendt som en petisjon til Kong Oscar II, men ble avvist.

Marcus Thranes arbeiderbevegelse var stor i Buskerud, muligens fordi han i årene

1847-51 bodde i vårt fylke, først på Modums Blaafarveværk og senere i Drammen, hvor han var redaktør i Drammens Adresse. I Krødsherad ble det i 1849 dannet hele 7 arbeiderforeninger. I alt 135 medlemmer var engasjert i disse 7 foreningene. Av medlemslistene ser vi at medlemmene var spredt over hele Krødsherad, og blant medlemmene var det både husmenn, lærere, sjøleiere og håndverkere m.m. Det er denne spredningen i ulike samfunnsgrupper som har gjort at Thranitterbevegelsen har blitt kalt en folkebevegelse.

Med tanke på at antallet stemmeberettigete ved valget i 1850 var 36.500 er det lett å forstå at Thranitterbevegelsen med sine 30.000 medlemmer og radikale krav ble oppfattet som en trussel mot myndighetene. Marcus Thrane ble arrestert i juli 1851, og gjennom en rettssak dømt til fire år i tukthus. Denne rettssaken har i ettertid blitt kalt et justismord. Da Marcus Thrane ble arrestert ble samtidig alle arbeiderforeningene forbudt. Gjennom de strenge straffene som både Thrane og flere av de andre medlemmene i bevegelsen fikk, ble arbeiderbevegelsen i Norge slått kraftig ned.

Både Marcus Thrane og flere av formennene flyttet til Amerika etter at dommen var sonet. Han døde her i 1890. I 1949 ble levningene gravd opp og fraktet til æreslunden på Vår Frelsers gravlund i Oslo. Han har gater og veier oppkalt etter seg i 19 norske byer, bl.a. i Drammen.

Krødsherad på 1800-tallet

I første halvdel av 1800-tallet besto næringslivet i Buskerud, og Krødsherad, i all hovedsak av jordbruk, skogbruk og feavl. 80% av befolkningen bodde i landdistriktene. I Krødsherad lå de største gårdene rundt søndre del av Krøderfjorden, og mange av dem hadde flere husmannsplasser. Husmannsvesenet sikret at det alltid var nok arbeidskraft, og husmennene hadde ingen rettigheter. Husmannsbefolkningen utgjorde nær halvparten av Norges befolkning på midten av 1800-tallet.

Figur 3 100 kroner seddelen fra 1949 til 1962 med motivet «Lenssekara» av Erik Werenskiöld illustrerer på en god måte tømmerfløternes arbeid. Skogsarbeideren var et symbol på både forandring og kontinuitet.

Det var tømmeret som var ryggraden i Krødsherads økonomi, og i bygdeboka finner vi beskrivelser fra presten som er bekymra for at jordbruket i perioder ble satt til side for skogbruket. Det var tømmerhogst, tømmerkjøring, fløtning av tømmer samt brenning av trekull og tjærebrenning. Store skogarealer sikret jevn tilgang på tømmer og dermed penger. Vi ser bl.a. spesielt store våningshus på gårdene i Krødsherad, noe som var et resultat av god tilgang på tømmer og inntekter fra tømmer salg.

Alt arbeidet i skogene gjorde også at det var et konstant behov for skogsarbeidere. Landbrukstelingen i 1835

viser at det var om lag 250 husmenn, daglønnere og tjenestefolk i Krødsherad. De fleste av disse jobbet i skogen om vinteren.

Fremveksten av arbeiderbevegelsen

Thranitterbevegelsen ble slått så kraftig ned at det tok flere tiår før den type politisk arbeid igjen tok seg opp. Fra 1870-åra og framover ble det etablert industri ved vassdraga. Det var tresliperier, papir- og cellulosefabrikker. Dette førte til framveksten av en industriarbeiderklasse, og etablering av arbeiderforeninger.

I Krødsherad var det svært lite industri, og det var det heller ikke i Hallingdal og i Numedal. Her var økonomien fortsatt fundamentert i det tradisjonelle landbruks- og skogbrukssamfunnet.

Diskusjonene i kommunestyret i Sigdal, som Krødsherad den gang var en del av, handlet i stor grad om husmannslovene, den svært store utvandringen til Amerika, utvidet stemmerett og modernisering av landbruket. I Krødsherad pågikk det også et langvarig arbeid for å løsrive seg fra Sigdal og bli egen kommune.

I forbindelse med byggingen av Bergensbanen gjennom Soknedalen, Krødsherad og Flå, og særlig under arbeidet med Haverstingtunellen kom det mange anleggsarbeidere til øvre del av Krødsherad. Mange av disse arbeiderne kom med nye ideer, ofte ganske radikale, og dette kom til å virke inn på de politiske strømningene blant arbeidsfolk her. Det ble holdt agitasjonsforedrag ved Haverstingtunellen om kveldene.

Ikke før i 1908 ble den første arbeiderforeningen dannet i Krødsherad, dette var Krøderen Arbeiderforening. Senere kom Øvre Krødsherred Arbeiderforening. Disse to slo seg sammen i 1914, og stiftet Krødsherred Arbeiderparti. I 1915 ble Noresund Arbeiderforening stiftet, og så Ørgenvika Arbeiderforening i 1916.

Ørgenvika Arbeiderforening gikk i 1930 inn i Norsk Skog- og Landarbeiderforbund, som var blitt stiftet tre år tidligere. Denne foreningen besto av skog- og landarbeidere, som fortsatt hadde svært få rettigheter i arbeidslivet. Skogbruket var arena for noen av de mest voldsomme konfliktene, ikke bare i norsk, men også i skandinavisk arbeiderhistorie. Kampen sto om to av de viktigste rettighetene i norsk arbeidsliv: Tariffprinsippet og organisasjonsretten, noe som resulterte i alvorlige arbeidsrettskonflikter i mellomkrigstida. Resultatet av det skogsarbeiderne kjempet for var at lønn og arbeidsvilkår var noe en kunne forhandle kollektivt om.

Folkets hus i Buskerud

Flere av Buskeruds byer og tettsteder fikk sitt Folkets hus. I beretningen fra Buskeruds amts Arbeiderparti fra 1910 framgår det at av amtets 35 foreninger, hadde ti eget hus. Byer og tettsteder langs de store vassdragene hadde industri tilknyttet treforedling. Dette gjelder for eksempel Hønefoss, Geithus, Åmot, Skotselv, Hokksund, Vestfossen og Drammen. Flere av disse hadde Folkets hus. Både Hokksund (Arbeideren) og Vestfossen har fortsatt store bygninger fra 1930-åra oppført i funkisstil. Folkets hus på Rødberg ble bygd i forbindelse med kraftutbyggingen i Numedal.

Andre forsamlingshus i Buskerud

Ungdomsbevegelsen har vært en viktig del av Krødsherads foreningsliv. Boka «Krødsherred 1914» forteller at denne bevegelsen «*har vokset sig stor og stærk i de sidste Aar og har fra oprindelig været en Forening for hele bygden nu delt sig i 4 Foreninger med hver sit nye tidsmæssige Lokale. Krødsherred Ungdomsforening stiftedes 1884 af Lærer Wamraak. I 1909 besluttet Foreningen at bygge eget Hus. Ungdomslokalet «Ungbirken» blev indviet i november 1910.» Nedre Krødsherreds Ungdomsforening ble stiftet i 1896, de bygde lokalet «Fjordblink» i 1906. Veste Krødsherredes ungdomsforening bygde lokalet «Solgløt» i 1908. Her hadde både bygdas sangforening og Krødsherreds Afholdslag møtene sine her, mens avholdslaget hadde festene sine i «Ungbirken». Snersrud Ungdomslag fra 1901 hadde møtene sine i Snersrud skole til 1912, da de flyttet inn i sitt eget hus «Fjeldljom».*

Folkets hus i Krødsherad

I 1933 ble det bestemt at Ørgenvika Arbeiderforening og Østre Krødsherad Skog- og Landarbeiderforening skulle bygge Folkets Hus.

Protokollen for Folkets Hus starter slik:

«Her på Ørgenvika har vi lenge hatt et dypt savn for våres foreningers trivsel og det er et lokale (et Folkets hus). Vi har drevet med fullstendig nomadetilværelse med å leie hus, engang her, en anden gang der. Men dette går ikke. Ørgenvika arbeiderforening optok forslag på generalforsamlingen 33 og det blev enstemmig vedtatt at prøve. Og en komite bestående av formand Johan Ingesen, Olav Bjerkelund og Asle Sandodden blev nedsatt til at utarbeide et overslag om huset kostende.»

Det ble sendt lånesøknad til Folkets Hus fond i Oslo, og fylkessekretær Konrad Knudsen ble bedt om å holde et veiledende foredrag for hvordan de skulle gå fram. Sammen med Ørgenvika arbeiderkvinnegruppe ble det nedsatt en komité for Folkets hus fond.

Det ble samlet inn penger, og de fikk i starten 25 kr. fra Krøderen arbeiderforening, 25 kr. fra Fløterlaget og 50 kr fra avd. 205 Østre Krødsherad Skog- og Landarbeiderforening. De bestemte seg også for å prøve å ha en utlodning for å se om det var mulig å få inn penger på det. Det første som ble loddet ut var en halv sekk hvetemel og et par dame- eller herresko. Det kom inn 66 kr på utlodningen, og av protokollen ser vi at Gustav G. Lien vant en halv sekk hvetemel og Gunhild Stake et par sko. Innsamlingen av penger (tiggerbrev som de kaller det) og utlodningene pågår jamnt framover, samtidig som de jobber dugnad på tomta der bygningen skal stå.

Sommeren 1935 jobbet følgende med veien ned til tomta: *«Peder Nyhus med hest 1 dag 24/6. Asle Bjerkeli 24/6 – 8 – 9 – 10.Juli. Martin Spelhaug 8.Juli og 10.Juli. Oscar Nyhus 9.-10.Juli. Johan Brevik 8.juli. Odd Kristensen 8.-9.-10.Juli. Jørgen Roskifte Hest i 3 dager – tils = 17 dagsverk. Arbeidet avsluttet 10.Juli 35»*

Gjennom oppslag, og innkalling via brev eller muntlig avtale, ble det bekjentgjort hvilke dager de skulle møtes for å arbeide på tomta. De bestemte seg også for *«å sende en bøn om et bidrag fra*

Det Norske Arbeiderparti til vårt byggeforetagende. Formannen vilde påta sig å avfatte en sådan skrivelse og sende den.»

Våren 1937 har foreningen 352 kr i banken, og det blir bestemt å starte byggingen av pillarer denne sommeren: «*Arbeidet blev besluttet at bortsette på billigste måte. Joh. Ingesen og Olav Bjerklund blev satt til at ordne med støpingsfolk på akkord.*», går det fram av protokollen. I mars 1938 har foreningen 1334,12 kr, og byggingen kan starte. De fester tomte under Roskifte, gbnr 219/3 og en tinglyst kontrakt slår fast at festekontrakten skal stå i 100 år, til 2038. En mangeårig drøm om et eget forsamlingslokale var blitt oppfylt gjennom et langsiktig og målrettet arbeid med å samle inn penger og planlegge byggingen.

Figur 4 Tømmerkjøring. Fotograf: Norsk Folkemuseum/Anders Beer Wilse

Oppsummering

Folkets hus i Krødsherad er en viktig del av arven etter Marcus Thrane. Hans tanker om allmenn stemmerett, folkeskole og avviklingen av husmannsvesenet sådde en kime til endring som resulterte i store og varige forandringer i samfunnet. Dette viser hvor langvarige og krevende demokratiprosessene kan være.

Da Folkets hus i Krødsherad sto ferdig i 1938 ble det hengt opp bilde av Marcus Thrane, 48 år etter at han døde. Dette viser hvilken betydning han fortsatt hadde

I Buskerud er det ikke kjent andre forsamlingshus knyttet til skogsarbeiderne. Dette gjør bygningen sjelden. Bygningen representerer på en svært god måte hvordan en organisasjon gjennom langvarig arbeid med innsamling av penger og dugnadsinnsats gjorde det mulig å bygge et forsamlingslokale. Bygningen er bygd av fellesskapet, og for fellesskapet, og representerer også på en god måte dugnadskulturen. Det vi har av andre Folkets Hus i Buskerud er tilknyttet industriarbeiderne.

Bygningen har høy kulturhistorisk verdi både som symbol på organisasjonsarbeid, demokratiutvikling og dugnadskultur. Den var et viktig møtested, i en tid da samfunnshus enda ikke fantes. Samfunnshusene kom først på 1950-tallet, som en del av utviklingen av velferdssamfunnet og et større offentlig engasjement på flere samfunnsområder.

